

Vydává federální ministerstvo financí ve spolupráci se Státní bankou československou ve vydavatelství *Economia*, a. s. Praha

© federální ministerstvo financí

Adresa redakce: Vinohradská 49,
120 74 Praha 2

Telefon: 253 018 nebo 2110, linka 361

Vedoucí redaktor: Ing. Ivan Kočárník, CSc.

Publishers: Federal Ministry of Finance of CSFR in Cooperation with Czechoslovak State Bank in Publishing House *Economia*, Prague

© Federal Ministry of Finance of CSFR

Editor's Office: Vinohradská 49,
120 74 Prague 2, CSFR

Editor in Chief: Ivan Kočárník

OBSAH

Jan KLAK: K otázce zavedení daně z přidané hodnoty v čs. hospodářské soustavě 385

Jiří KINKOR: O neutralitě daní 396

Jiří BUREŠ: Devizový kurs, devalvace a ekonomická reforma 402

Jiří WEIGL: Světová banka, její finanční aktivity a možnosti spolupráce s Československem 409

Petr ZAHRADNÍK: Clo: historie, teorie, praxe 417

Interview

Jan ŠVEJNAR: Základní kameny čs. ekonomické transformace 428

Recenze

Aleš BULÍŘ: *Ekonomie monetarismu* (Milton Friedman) 431

Uprostřed čísla:

Frederic S. MISHKIN: *Ekonomie peněz, bankovníctví a finančních trhů* (na pokračování — část 12) ss. 393—412

Všechny bibliografické údaje včetně údajů o autorských právech jsou uvedeny u prvního pokračování v č. 1/91 tohoto časopisu.

Publikováno po dohodě s College, sekci vyd. HarperCollins Publishers.

CONTENTS

Jan KLAK: The Implementation of Value Added Tax in Czechoslovak Economic System 385

Jiří KINKOR: On the Neutrality of Taxation 396

Jiří BUREŠ: Exchange Rate, Devaluation and Economic Reform 402

Jiří WEIGL: World Bank, Its Financial Activities and Possibilities of Cooperation with Czechoslovakia 409

Petr ZAHRADNÍK: Duties: History, Theory, Practice 417

Interview

Jan ŠVEJNAR: Fundamental Elements of the Czechoslovak Economic Reform 428

Book Review

Aleš BULÍŘ: *Monetarist Economics* (Milton Friedman) 431

In the middle of this issue:

Frederic S. MISHKIN: *The Economics of Money, Banking, and Financial Markets* (To Be Continued — Part XII) pp. 393—412

You can find all bibliographical data including particulars on copyright in part I of the series in No 1/91 of this journal.

Published by arrangement with College, a division of HarperCollins Publishers.

Redakční rada: ing. Belo Bosák, CSc., ing. Aleš Bulíř, ing. Václav Formánek, ing. Miroslav Hrnčíř, DrSc., ing. Tomáš Ježek, CSc., ing. Milan Jurčeka, CSc., ing. Miroslav Kerouš, ing. Jaroslav Klupal, ing. Ivan Kočárník, CSc., ing. Jozef Kučerák, CSc., ing. Vratislav Kulhánek, ing. Kamil Mikulič, CSc., Vladimír Rudlovčák, CSc., ing. Stanislav Šourek, dr. ing. Dušan Tríska, CSc., prof. ing. Miroslav Tuček, CSc., ing. Vladimír Valach, ing. Anton Vavro, CSc., ing. Jan Velek, doc. ing. Karol Vlachynský, CSc., ing. Jan Vrba, ing. Jaromír Zahradník

Světová banka, její finanční aktivity a možnosti spolupráce s Československem

Jiří WEIGL*

V září 1990 obnovilo Československo své členství v Mezinárodním měnovém fondu a Skupině Světové banky a ve velmi krátké době poté byla zahájena a úspěšně završena první jednání o finanční a úvěrové pomoci těchto institucí Československu. Po poskytnutí pohotovostního úvěru od Mezinárodního měnového fondu (MMF) ve výši 1,5 mld. USD, který byl schválen na počátku ledna 1991 a z něhož již do konce 1. pololetí t. r. ČSFR obdržela 1 mld. USD, byla v červnu t. r. schválena Sborem výkonných ředitelů Světové banky první půjčka Československu od této druhé brettonwoodské instituce, tzv. Structural Adjustment Loan (SAL) ve výši 450 mil. USD.

Uvedené události, aktivity a charakter těchto nejvýznamnějších mezinárodních finančních institucí a podmínky jejich úvěrové pomoci poutají velmi široký zájem odborníků i veřejnosti a mnohdy se naše vztahy s těmito institucemi stávají na domácí scéně i předmětem politického boje. Poskytnuté úvěry pochopitelně vzbuzují i zájem podnikatelských kruhů. Mnohdy však řada diskusí a dohadů není podložena zevrubnější znalostí způsobu fungování těchto institucí a charakteru jejich činnosti. Platí to jak o MMF, kde se však již v denním i odborném tisku objevilo několik článků, které tuto problematiku osvětlují, tak hlavně o Světové bance, která dosud zůstávala stranou zájmu.¹

Záměrem tohoto pojednání je stručně přiblížit základní funkce, strukturu a mechanismus fungování Světové banky, její vztahy k MMF, charakter poskytovaných úvěrů a nakonec poskytnout základní informace o schválené půjčce SAL.

Základní cíle a soudobé postavení Světové banky ve světovém hospodářství

Světová banka byla založena spolu s MMF na mezinárodní měnové a finanční konferenci v Bretton-Woods (USA) v červenci 1944 za účasti zástupců 44 zemí včetně Československa. Skládá se ze čtyř úzce spojených institucí, které jsou jako celek označová-

* Dr. ing. Jiří Weigl, pracovník sekretariátu ministra financí ČSFR

Příspěvek byl předán redakci 1. 8. 1991.

¹ Za časopis Finance a úvěr připomeňme alespoň: J. Fárek: Mezinárodní měnový fond v soudobém světovém hospodářství a důvody pro vstup Československa (2/90), N. Ordnung: Světová banka — základní principy činnosti a některé otázky spojené s obnovením členství Československa (5/90), J. Větrovský: Mezinárodní finanční instituce a čs. reforma (3/91). (pozn. red.)

ny jako Skupina Světové banky. Je to Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj (International Bank for Reconstruction and Development — IBRD), která je nazývána Světová banka, dále Mezinárodní sdružení pro rozvoj (International Development Association — IDA), Mezinárodní finanční korporace (International Finance Corporation — IFC) a Mnohostranná agentura pro investiční záruky (Multilateral Investment Guarantee Agency — MIGA). V dalším textu se budeme zabývat pouze IBRD, neboť aktivity ostatních 3 institucí mají specifický charakter a fungují na odlišných principech než IBRD. IDA se zabývá poskytováním zvýhodněné rozvojové pomoci nejméně rozvinutým rozvojovým zemím, které nejsou úvěruschopné z hlediska IBRD. Tato pomoc pochází z darů a příspěvků vyspělých zemí, úvěry jsou bezúročné a mají splatnost od 30 do 40 let. IFC je zaměřena na podporu soukromého sektoru v rozvojových zemích, kde pracuje na komerčních principech přímo s místními podniky, a nevyžaduje garance vlád partnerských zemí. MIGA se orientuje na podporu zahraničních investic poskytováním záruk investorům kryjícím neobchodní rizika.

Základní cíle Mezinárodní banky pro obnovu a rozvoj jsou upraveny jejími stanovami (tzv. články dohody — Articles of Agreement). Patří k nim:

- podpora rozvoje členských zemí usnadňováním investic kapitálu pro produktivní účely především v méně vyvinutých zemích, restrukturalizace jejich ekonomik a povzbuzování rozvoje jejich domácích zdrojů,
- doplňování soukromé investiční činnosti opatřováním finančních prostředků pro produktivní účely,
- podpora vyrovnaného růstu mezinárodního obchodu a udržování rovnováhy platebních bilancí povzbuzováním mezinárodní investiční činnosti.

Z toho vyplývá, že Světová banka je především rozvojovou institucí, která se zabývá hlavně dlouhodobým financováním rozvojových projektů a programů. To je zásadní odlišnost od fungování MMF, jehož hlavním cílem je podpora a udržování mezinárodního měnového a platebního systému. První půjčky Světové banky ve čtyřicátých letech byly zaměřeny na obnovu válkou zničené západní Evropy. V následujícím období se aktivita IBRD zaměřila na poskytování finanční pomoci rozvojovým zemím. V průběhu let se stala největším zdrojem finanční a technické pomoci rozvojovým státům, kterým poskytla do r. 1989 více než 200 mld. USD na financování více než 5 000 projektů (The World Bank . . . 1989].

Světová banka je svým charakterem investiční banka, která působí jako prostředník mezi investory a věřiteli. Jejími vlastníky jsou vlády všech členských zemí, k nimž patří nyní s výjimkou Sovětského svazu, KLDK a Tchaj-wanu, prakticky všechny státy světa. Kapitál Světové banky představuje nyní cca 95 mld. USD. Úvěrové prostředky Světová banka získává většinou na kapitálovém trhu emisí obligací, které vzhledem k tomu, že jejich splacení je garantováno vládami členských zemí, mají prvotřídní hodnocení (AAA). IBRD je jedním z největších vypůjčovatelů na mezinárodním kapitálovém trhu; kromě toho však získává prostředky i přímým prodejem obligací vládám a centrálním bankám.

Příjemci těchto úvěrových prostředků nemohou být vyspělé země ani soukromý sektor. Světová banka půjčuje pouze úvěruschopným vládám rozvojových, resp. méně vyspělých zemí, jejichž hrubý národní produkt na hlavu nepřesahuje 790 USD. Úroky z úvěrů jsou pohyblivé a bývají cca o 0,5 % vyšší, než jsou průměrné náklady IBRD na získání úvěrových prostředků. Splatnost půjček se pohybuje od 12 do 15 let s odkladem splátek jistiny 3 až 5 let. Půjčky se poskytují pouze vládám nebo institucím, které mohou obdržet záruku vlád. To je zásadní rozdíl ve srovnání s MMF, od něhož mohou finanční pomoc obdržet všechny členské země bez ohledu na ekonomickou úroveň.

Půjčky Světové banky jsou klasickými půjčkami, zatímco finanční transakce MMF mají charakter swapových operací, tj. země kupuje devizové prostředky od MMF za svou národní měnu, kterou při splácení zpětně odkupuje za devizy. Na rozdíl od dlouhodobých úvěrů Světové banky je finanční pomoc MMF krátkodobá až střednědobá, většina prostředků má dobu splatnosti od 3 do 5 let, v žádném případě více než 10 let. Úvěry Světové banky se orientují především na financování rozvojových projektů, zatímco finanční pomoc MMF je určena v zásadě na podporu platebních bilancí příjemců.

Roční objem úvěrů Světové banky představoval v roce 1989 částku 21,4 mld. USD, z nichž bylo financováno 225 projektů. Z hlediska odvětvového (sektorového) zaměření se na těchto prostředcích podílely největší měrou projekty v oblasti energetiky (18 %), technické pomoci (17 %), zemědělství a rozvoje venkova (16 %), následované odvětvím průmyslu (12 %), financí (11 %) a dopravy (9 %) [The World Bank . . .] Z teritoriálního hlediska byla na konci 80. let největším příjemcem rozvojové pomoci Světové banky Asie s 36 %, následovaná Latinskou Amerikou (28 %), Blízkým východem (19 %) a Afrikou (18 %) [International Bank . . .].

Organizační struktura Světové banky a mechanismus rozhodování

Světová banka je vlastněna a řízena vládami členských zemí, kterých je v současnosti 156. Podmínkou členství ve Skupině Světové banky je členství v Mezinárodním měnovém fondu. Na základě výše členské kvóty v MMF je stanovena výše kapitálového vkladu členské země do IBRD. V současné době představuje obligatorní kapitálový vklad členské země v IBRD 86,36 % její členské kvóty v MMF. V případě Československa je to 509,5 mil. zvláštních práv čerpání (SDR) (čs. členská kvóta v MMF činí 590 mil. SDR). Od výše kapitálového vkladu je pak odvozen mechanismus váženého hlasování v rozhodujících orgánech IBRD.

Vrcholným orgánem Světové banky je Sbor guvernérů, v němž je každá členská země zastoupena jedním guvernérem jmenovaným vládou. Zpravidla je to ministr financí nebo guvernér centrální banky. Sbor guvernérů se schází jednou ročně a posuzuje zásadní otázky minulé i budoucí činnosti IBRD. Operativní řízení svěruje Sbor guvernérů profesionálnímu Sboru výkonných ředitelů, který pracuje v ústředí banky ve Washingtonu.

Sbor výkonných ředitelů má 22 členů a schází se zpravidla jednou týdně. Rozhoduje o poskytování půjček, jejich podmínkách, o získávání finančních prostředků na kapitálovém trhu a o dalších záležitostech. Pět výkonných ředitelů je jmenováno největšími podílčníky Světové banky (USA, Japonsko, SRN, Velká Británie, Francie). Dalších 17 ředitelů je voleno členskými zeměmi, které jsou rozděleny do 17 volebních skupin (tzv. konstituencí). Předsedou Sboru výkonných ředitelů je prezident Světové banky, kterého podle nepsané úmluvy jmenují USA. V současné době jím je Lewis T. Preston. Prezident předkládá Sboru výkonných ředitelů návrhy na poskytnutí půjček členským zemím, na postup na kapitálových trzích a na zaměření činnosti Světové banky. Řídí rovněž aparát IBRD.

Československo je členem tzv. belgické volební skupiny, spolu s Belgií, Lucemburskem, Maďarskem, Rakouskem a Tureckem.

Počet hlasů, které má každá členská země ve Sboru guvernérů nebo které svěruje výkonnému řediteli své volební skupiny pro hlasování ve Sboru výkonných ředitelů, vy-

cháží z výše kapitálového vkladu. Každá členská země má 250 základních hlasů plus další dodatečný hlas za každou akcii základního kapitálu v hodnotě 100 000 SDR. V případě Československa představuje obligatorní kapitálový vklad 5 345 hlasů. ČSFR navíc upsala další dobrovolné zvýšení svého vkladu ve výši 25 mil. SDR, které nám dává dalších 250 hlasů. Tato část vkladu nemusí být splacena při úpisu, ale až na požádání (tzv. callable). Stejný charakter má i 91,25 % obligatorní části kapitálového vkladu. Efektivně tedy ČSFR splatila v souladu s pravidly IBRD pouze 8,75 % svého kapitálového vkladu, a to tak, že 0,875 % celkové obligatorní části kapitálového vkladu se splácí v USD a tyto prostředky mohou být použity k provádění operací banky. Zbýlých 7,875 % je splatno v národní měně.

Z uvedeného mechanismu hlasování vyplývá, že rozhodující váhu ve vrcholných orgánech IBRD mají USA, Japonsko, SRN, Velká Británie a Francie, na něž připadá asi 40 % všech hlasů. V jednotlivých volebních skupinách nepřesahuje souhrn hlasů členských zemí 5 % celkového počtu hlasovacích práv.

Aparát Světové banky má asi 6 000 pracovníků, z nichž 95 % pracuje v ústředí ve Washingtonu, zbytek v asi 40 úřadovnách po celém světě. IBRD je rozdělena do 4 divizí (sekcí), jimž stojí v čele starší viceprezidenti. Je to sekce financí; operací; politiky, plánování a výzkumu a divize vnějších vztahů a administrativy. Z hlediska úvěrů a účasti na realizaci projektů hraje hlavní roli divize operací, která odpovídá za úvěrové programy a projekty pro každou zemi. Činnost Světové banky v této oblasti je organizována na teritoriálním principu pod vedením viceprezidentů v odborech pro Afriku; Asii; Evropu, Střední východ a Severní Afriku; Latinskou Ameriku a karibskou oblast. Každý tento regionální odbor se skládá z technického oddělení a 4–6 oddělení pracujících s jednotlivými zeměmi. Tato oddělení se dále dělí podle hlavních ekonomických sektorů (zemědělství, průmysl a energetika, infrastruktura, lidské zdroje). Odpovídají za přípravu úvěrových programů a poskytování jednotlivých půjček konkrétním zemím. Technické oddělení zajišťuje potřebné konzultantské služby pro jednotlivé projekty.

Úvěrové operace

Většina úvěrů Světové banky je orientována na financování rozvojových a odvětvových (sektorových) investičních projektů. Kromě toho však IBRD poskytuje i úvěry zaměřené na podporu rozsáhlých makroekonomických programů a institucionálních reforem zaměřených na zlepšení stavu platebních bilancí a obnovení ekonomického růstu.

V oblasti projektového financování nepokrývá účast Světové banky obvykle celé náklady projektu. Její podíl se zpravidla pohybuje okolo 40 % všech nákladů a kryje především devizové náklady projektu. Zbytek připadá na domácí zdroje příslušné země, resp. komerční banky a další investory, kteří se na financování projektu podílejí.

Projekty financované Světovou bankou představují vzhledem k charakteru úvěrů IBRD velmi atraktivní podnikatelské příležitosti pro potenciální dodavatele na celém světě. Ročně se jedná o cca 30 000 kontraktů, které jsou v rámci těchto projektů uzavřeny. Ze 70 % se při tom jedná o dovoz zboží a zařízení, 20 % představuje objem prací a asi 10 % připadá na konzultantské služby. Komplexní charakter projektů dává příležitosti k účasti jak velkých, tak i středních a malých firem. Účast Světové banky přitom odstraňuje či výrazně snižuje podnikatelská rizika, která jsou v mnoha oblastech roz-

vojového světa velmi značná. V řadě zemí je účast Světové banky vzhledem k těmto rizikům prakticky jedinou možností, jak investice a projekty realizovat.

Dlužnická země nese plnou odpovědnost za přípravu, zpracování a provedení projektu, avšak Světová banka se ve všech těchto fázích rovněž silně angažuje. Obvykle začíná úvěrová spolupráce zpracováním studie, kterou odborníci IBRD vypracovávají ve spolupráci s orgány příslušné země; v ní je podána analýza dané ekonomiky a stanovená vhodná rozvojová strategie a priority. Konkrétní projekty potom z této obecné strategie vycházejí. IBRD dává přednost dlouhodobé angažovanosti v daném sektoru a často podporuje navazující projekty, které pokračují v realizaci požadovaných strukturálních a ekonomických změn.

Každý projekt financovaný Světovou bankou prochází tzv. projektovým cyklem, který zahrnuje fáze identifikace projektu, jeho přípravu a vyhodnocení, vlastní realizaci a následný dohled. Fáze identifikace projektu vychází z rozvojových priorit dané ekonomiky. Výběr projektu je ve výhradní pravomoci vlády dané země, ale často se na něm podílejí i identifikační mise Světové banky či jiné instituce v rámci OSN nebo mohou s iniciativou vystoupit v některých případech i soukromí sponzoři, vždy se však vyžaduje konečné schválení jak vlády, tak Světové banky. Přípravná fáze představuje převedení investičního záměru do formy konkrétních technických, ekonomických, finančních, sociálních a institucionálních opatření. Odpovědnost za tuto přípravu projektu nese vypůjčovatel, avšak obvykle se v ní aktivně angažuje i Světová banka, a to jak přímým poskytováním konzultantských služeb, tak častěji zprostředkováním potřebné poradenské pomoci při zpracování tzv. feasibility study (studie o realizovatelnosti projektu). Často IBRD pomáhá při financování potřebné technické pomoci a poradenských služeb buď formou zvláštních půjček pro tento účel, či jejich zahrnutím do celého projektového financování, nebo může pomoci při angažování jiných institucí, které přicházejí pro financování podobných aktivit v úvahu (např. FAO, UNDP, regionální rozvojové banky atd.). Po přípravě projektu je návrh podrobně analyzován Světovou bankou. Současně probíhá příprava nabídkového řízení (tzv. procurement) pro jednotlivé typy dodávek a zařízení spojených s realizací projektu, což je jedna z hlavních podmínek uvolnění finančních prostředků v rámci úvěrů Světové banky. Po vyhodnocení projektu začínají oficiální jednání mezi IBRD a vládou dané země o formálním uzavření dohody o půjčce a detailním programu realizace projektu. Po schválení příslušných dokumentů vládou a Sborem výkonných ředitelů se dohoda stává pro obě strany závaznou. Doba od identifikace projektu k uzavření dohody o půjčce se liší podle složitosti případu, v průměru se pohybuje kolem 2 let. Po schválení půjčky jsou uvolňovány prostředky pro realizaci projektu. Za ni odpovídá vypůjčovatel, stejně tak jako za průběh a vyhodnocování nabídkového řízení. Světová banka se žádného kontraktu neúčastní, avšak vyžaduje, aby nabídkové řízení probíhalo podle smluvně schválených principů. Po realizaci projektu a vyčerpání úvěrových prostředků provádí Světová banka následný rozbor celé akce, jehož výsledky publikuje.

Velmi důležitým elementem úvěrů Světové banky je nabídkové řízení neboli tzv. procurement. Odpovídá za něj — mnohdy s pomocí konzultantů — vypůjčovatel, který zpracovává příslušná pravidla, programy, vyhlašuje veřejné soutěže a tendry, vyhodnocuje je a uzavírá kontrakty. Světová banka kontroluje dodržování stanovených principů a nestrannost rozhodování. Zásady provádění nabídkového řízení jsou obsaženy v dohodě o půjčce. Jejich charakter se může případ od případu lišit, v zásadě však Světová banka trvá na tom, aby úvěrové prostředky byly využívány pouze na financování dodávek nezbytných z hlediska projektu, a to tím nejvýhodnějším a neekonomičtějším způsobem. Současně požaduje, aby byla soutěž otevřena všem potenciálním dodavate-

lům z členských zemí IBRD a Tchaj-wanu. Připouští však určité preference pro domácí firmy vypůjčovatele.

V mnoha případech se nabídkové řízení realizuje formou tzv. mezinárodní veřejné soutěže (International Competitive Bidding — ICB), která je obdobou veřejných soutěží běžně vyhlašovaných mnoha vládami, má však určitá specifika, která by měla být potenciálním zájemcům o účast na realizaci projektů financovaných Světovou bankou známa. Všechny práce a dodávky, na něž se vztahuje nabídkové řízení v rámci ICB, musejí být předmětem veřejné soutěže (konkursu) uveřejněné v publikaci OSN „Development Business“. Současně musí být soutěž vyhlášena i v alespoň jednom velkém místním deníku. V případě velkých projektů se oznámení o tendrech (konkurech) vyhlášují i v mezinárodních odborných časopisech či denním tisku. Vypůjčovatel musí poskytnout informace o soutěži zástupcům členských zemí IBRD, obvykle obchodním přidělcům jejich zastupitelských úřadů. Účastníci nabídkového řízení mohou své nabídky uvádět ve vlastní měně či měnách, v nichž jejich náklady vznikají, nebo ve volně směnitelných měnách stanovených vyhlášovatelem soutěže. V měně nabídky se pak realizují platby za dodávky, což minimalizuje kursová rizika dodavatele. Platby ve zboží nebo jiné formy vázaných obchodů nejsou dovoleny. Všechny příslušné dokumenty nabídek musejí být v angličtině, francouzštině či španělštině. Přijímání nabídek musí být činěno veřejným způsobem. U nabídek s minimálně 20%ním podílem domácích komponentů se uplatňuje ve srovnání se zahraničními dodavateli preference. Světová banka vyžaduje, aby v soutěži byla přijata nabídka s nejnižším srovnatelným hodnocením, což však automaticky neznamená nabídku s nejnižší cenou. V úvahu se bere rovněž kvalita, servis a další možné služby a faktory, které přicházejí v úvahu. Otázky financování dodávek jsou vyloučeny z posuzování v rámci nabídkového řízení a podmínky nedovolují ani žádná jednání o cenách. Posuzování nabídek v rámci nabídkového řízení nemá ani žádnou souvislost s výší kapitálových vkladů a počtem hlasů jednotlivých zemí v IBRD.

V některých případech není metoda ICB pro nabídkové řízení vhodná. IBRD proto připouští i jiné metody soutěže, jako např. uzavřenou mezinárodní soutěž, která není veřejně vyhlášena, ale je omezena na předem vybrané dodavatele. V případě, že není pravděpodobný zájem zahraničních dodavatelů, může být vyhlášena pouze domácí veřejná soutěž. V případě, že existuje pouze jediný dodavatel příslušného zboží, je možné uskutečnit přímý nákup atd.

Uvedené formy nabídkového řízení se týkají odvětvových (sektorových) půjček a projektového financování poskytovaného Světovou bankou. Nabídkové řízení je však uplatňováno i v případě půjček zaměřených na podporu makroekonomických reformních programů členských zemí. V těchto případech slouží úvěrové prostředky rozšíření zdrojů pro nezbytné dovozy spojené s transformačním programem. Nabídkové řízení se zde proto netýká dodávek konkrétního zboží pro realizaci určité investice, ale dovozu obecně. Určité položky, jako luxusní zboží, zbraně, materiály znečišťující životní prostředí, jaderné reaktory atd., jsou z financování v rámci těchto úvěrů vyloučeny. Technicky zajišťuje nabídkové řízení se souhlasem Světové banky některá státem pověřená veřejná instituce. V případech, kdy se IBRD domnívá, že došlo k porušení principů veřejné soutěže, financování příslušné části projektu zastaví. Účastníci nabídkového řízení, kteří mají podezření na nesprávné postupy v této oblasti, jsou oprávněni podat IBRD stížnost.

V případě, že Světová banka daný projekt pouze spolufinancuje, závisí forma nabídkového řízení na charakteru a požadavcích dalších partnerů. V případě, že jejich požadavky na nabídkové řízení a výběr partnerů nejsou slučitelné s principy IBRD, bývá

projekt rozdělen na vhodné části, které jsou paralelně financovány Světovou bankou a dalšími účastníky. V případech, kdy je projekt financován společně Světovou bankou a dalšími účastníky jako celek, musejí být uplatněny principy nabídkového řízení Světové banky.

Půjčka SAL Světové banky Československu

Půjčka Structural Adjustment Loan (SAL), jejíž poskytnutí Československu schválil Sbor výkonných ředitelů Světové banky v červnu 1991, je půjčkou na podporu transformace čs. ekonomiky. Nejedná se tedy o projektové financování konkrétních akcí; úvěrové prostředky budou v souladu s výše uvedenou charakteristikou sloužit k posílení čs. platební bilance, tj. k dovozu potřebných komodit, zboží a zařízení — s vyloučením luxusního zboží, zbraní a materiálů ohrožujících životní prostředí — a k posílení čs. devizových rezerv.

Podmínkou pro uvolnění půjčky SAL, která se svým charakterem a makroekonomickým zaměřením podobá úvěrové pomoci MMF, je existence věrohodného reformního programu příjemce půjčky, který vytváří materiální záruku, že v období čerpání půjčky budou přijímány takové kroky v oblasti hospodářské politiky, které zaručí úspěšné vybudování a fungování tržní ekonomiky, obnovení rovnovážného ekonomického růstu, a tím povedou i k zabezpečení návratnosti půjčky.

Program ekonomické reformy čs. vlády, s kterým byly mise Světové banky v průběhu řady svých jednání v Československu seznámeny a jenž byl pro účely jednání o půjčce SAL zformulován v tzv. Memorandu rozvojové politiky, které je součástí dohody o půjčce, získal jednoznačnou podporu aparátu IBRD i Sboru výkonných ředitelů a vedl ke schválení půjčky v orgánech Světové banky v mimořádně krátkém termínu.

Celkový objem půjčky 450 mil. USD bude Československu poskytnut ve třech tranších. První tranše ve výši 200 mil. USD bude uvolněna ihned po vstupu dohody o půjčce v platnost. Druhá a třetí tranše ve výši 125 mil. USD budou poskytnuty na přelomu roku 1991 a 1992, resp. v polovině roku 1992. Uvolnění druhé a třetí tranše je přitom vázáno na uspokojivou realizaci opatření obsažených v Memorandu rozvojové politiky, což bude předmětem dalších vzájemných konzultací. Úroková sazba je pohyblivá, v současné době činí 7,73 %. Za sjednanou, avšak ke stanovenému datu dosud nečerpanou část půjčky se navíc platí zvláštní poplatek, tzv. commitment charge (zprostředkovatelský poplatek), který se v současné době pohybuje okolo 0,25 %. Splatnost půjčky je 15 let a 8 měsíců s odkladem splatnosti 5 let.

Pro čerpání půjčky SAL platí pravidla nabídkového řízení, jejichž dodržování bude IBRD sledovat a u nichž bude vyžadovat předkládání potřebné dokumentace. SBČS, která jako agent čs. vlády odpovídá za řádné čerpání půjčky, bude zabezpečovat realizaci a dodržování principů nabídkového řízení. Pro čerpání půjčky je velmi významné ustanovení o retroaktivním financování, které znamená možnost použít část půjčky na krytí dovozů splatných ještě před vstupem dohody o půjčce v platnost (od 1. dubna 1991) až do celkové výše 90 mil. USD, což by mělo za následek významné úspory nákladů na tzv. commitment charge. Půjčka je vzhledem k těmto podmínkám vhodná pro krytí větších dovozních položek (surovin atd.), neumožňuje však financování našich dovozů ze SSSR, který není členským státem Světové banky.

Půjčka SAL představuje úspěšný začátek spolupráce Československa se Světovou bankou, na nějž v brzké době navážou i odvětvově zaměřené úvěry. V současné době probíhají jednání o úvěrové pomoci IBRD pro rozvoj čs. energetiky a pro restrukturalizaci našeho finančního sektoru. Dalším polem spolupráce je i oblast životního prostředí.

Závěr

Světová banka je jednou z nejvýznamnějších mezinárodních finančních institucí; svým kapitálem, schopností mobilizovat úvěrové zdroje a svým potenciálem v oblasti expertizní a technické pomoci hraje již více než čtyři desetiletí významnou úlohu ve stimulaci ekonomického rozvoje řady států světa. Obnovení členství Československa ve Světové bance před námi otevírá široký prostor pro spolupráci, a to jak z pozice příjemce úvěrů, tak z hlediska možností účasti naší podnikatelské sféry na realizaci projektů financovaných Světovou bankou v celém světě.

Angažovanost Světové banky v procesu transformace ekonomik zemí střední a východní Evropy směrem k tržnímu hospodářství představuje novou oblast její aktivity, která má ve srovnání s rozvojovým světem, na nějž se až dosud činnost IBRD koncentrovala, značná specifika. Rovněž pro naše hospodářské subjekty a státní orgány je spolupráce s institucí podobného charakteru nová. Dosavadní průběh jednání řady misí Světové banky, které v Československu pobývaly, ukázal, že představy naší veřejnosti, ale mnohdy i podniků i některých státních institucí o možnostech a charakteru potenciální finanční pomoci IBRD jsou často nereálné. Rovněž pro mise Světové banky bývá dosud obtížné reálně zhodnotit přínos některých navrhovaných projektů v současných rychle se měnících podmínkách našeho hospodářství. Při zvažování využití finanční pomoci IBRD v našich projektech je třeba mít na paměti, že vždy se jedná o pomoc návratnou, o půjčky — což dosud ne všem u nás je zcela jasné. Angažovanost Světové banky může být velmi výhodná, ale pouze u dobře připravených projektů zaručujících návratnost vložených prostředků. Aspektem, kterému by naši výrobci ale měli věnovat značnou pozornost, jsou aktivity IBRD v jiných členských zemích. Náš podíl na realizaci projektů v zahraničí financovaných IBRD by mohl být cestou, jak proniknout na nové trhy a překonat bariéru platební neschopnosti řady rozvojových zemí a hrozbu vzniku nedobytných pohledávek. Proto je však v těchto tendrech konkurence velmi silná a je třeba přicházet pouze s perfektními nabídkami a být schopen zajistit i jejich perfektní realizaci.

LITERATURA

International Bank for Reconstruction and Development, International Finance Corporation, International Development Association — různé dokumenty; Annual Meetings of the Boards of Governors, 1990.

International Monetary Fund, The IMF and the World Bank: How do they differ? July 1989.

The World Bank, Guide to International Business Opportunities, 1989.

World Bank, Its Financial Activities and Possibilities of Cooperation with Czechoslovakia

The main purpose of this article is a description of basic functions of World Bank, its structure and relations to the International Monetary Fund, character of its loans etc. In this connections there are mentioned also details about the first Structural Adjustment Loan (SAL) for Czechoslovakia which was adopted by the Board of Governors in June 1991. This loan presents the support of transition of Czechoslovak economy to market system. It is not special loan for a concrete developing project but its importance is given by requirements of implemented internal convertibility of Czechoslovak crown. The total value of this loan is 450 mil. US dollars and the first part—200 mil. US dollars—was already granted.

DT: 339.543 (100.2)

Clo: historie, teorie, praxe

Petr ZAHRADNÍK*

Clo je ekonomický nástroj, který neoddělitelně souvisí s existencí státu. Navíc lze říci, že spolu s mezinárodním obchodem vytváří spojitý nádobý.

Z přirozenosti mezinárodní dělby práce vyplynul rozvoj mezinárodního obchodu, který byl zprvu doprovázen (sledování fiskálních zájmů) a poté regulován (sledování protekcionistických zájmů) celní politikou. Z teoretické analýzy pak vyplynou další účinky, jimiž celní politika ovlivňuje ekonomickou realitu. Přesto, že součástí ekonomické teorie je i teorie cla, jeho podstata nevyplývá z vývoje ekonomické objektivnosti a přirozenosti, ale spíše ze subjektivní úlohy člověka a institucí. Lze tedy říci, že oblast cla představuje problém především celní politiky.

Pohled historický

Fiskální zájem — zabezpečení příjmů státní pokladny — představoval primární příčinu vzniku cla, původně vybíraného za využívání komunikací, ochranu obchodníků překračujících hranice apod. Časově lze toto období začlenit již do starověku a jeho vrchol pak do středověku.

Teoretická podoba „moderního“ pojetí cla — ve smyslu nástroje obchodní politiky sledující zájem ochranářský — vyplynula z učení merkantilismu (2. pol. 16. — 18.

* Ing. Petr Zahradník, pracovník Ekonomického ústavu ČSAV

Příspěvek byl po úpravě předán redakci 26. 8. 1991.